

ABSTRACT

Herstory: The Life and Struggle of Nenita "Nanette" Miranda Tampico

This paper traces the life of Nenita "Nanette" Miranda Tampico, daughter, wife, worker and union organizer.

Born in Muñoz, Nueva Ecija in 1964, Nanette, is the 2nd child of Arsenio and Pacita Tampico, both from the working class. At the early age of 17, with only a high school diploma, she worked as a saleslady at the Masagana Telemart. Later, she became a factory worker in an assembly-line industry, the Filipinas Microcircuit Inc. which eventually became the Far East Assembly Corporation.

At work, Nanette, who was earlier exposed to unjust labor practices suffered by her parents, also became a victim of exploitation. And, on account of her gender, she even had worse experiences that helped her become a woman of resolve.

As a saleslady at Masagana Telemart, Nanette suffered being harassed and became witness to the sexual exploitation of her co-workers by their Chinese employer. After 5 years of work, she was denied separation pay. She also endured the hazards of working in the assembly-line industry. She was denied security of tenure, seniority rights and suffered harassment of different sorts.

Nanette later found herself organizing her fellow workers to fight the injustice. At the factory, she joined the Far East Assembly Employees Union-Association of Democratic Labor Organization (FEAEU-ADLO) and became the head of the FEAEU-ADLO Women's Desk. She was instrumental for the recruitment of thousands of women members of the Union. Their collective action resulted to yearly salary increases, additional overtime pay and security of tenure. Nanette, together with other union officers and members, led a strike demanding for the reinstatement of workers, mostly union officers and members, who were dismissed from work.

Soon, Nanette took the road less traveled... that of being a "full time organizer". She now devotes her life in organizing women workers and other exploited women, while being a wife and mother to JM. At present, she is the Vice President of Gabriela Women's Party and the Executive Director of Gabriela Silang Displaced Workers' Center.

HERSTORY: Ang Buhay at Pakikibaka ni Nenita “Nanette” Miranda Tampico

Lisa Marie J. Clemente

*M*alimit nating naririnig o nababasa ang buhay ng mga lalaking bayani sa mga pahina ng kasaysayan ng ating bayan, samantalang mangilan-ngilan lamang ang mga kababaihang naitatampok dito. Habang mainam na napag-aaralan ang mga talang ito, nararapat ring bigyan ng kaukulang pansin ang kontribusyon ng mga kababaihang hindi nagpatali sa dikta ng lipunan, lumabas sa apat na sulok ng tahanan, at nakipaglaban para sa kalayaan at karapatang panlipunan. Hindi na lamang dapat maimbudo ang kuwento ng kababaihan sa konsepto ng mga komersyalisadong fairytale tulad ng Cinderella at Snow White na nagpapaigting lamang ng pagiging pasibo at domestikado ng babae dahil ang lantay na katotohan ay magkasingbigat ang ambag ng mga kababaihan at kalalakihan sa kilusang pagbabago. Ayon kay Dr. Judy M. Taguiwalo:

Ang karaniwang perspektibang ginagamit ay hindi isinasaalang-alang ang kasarian bilang mahalagang konsiderasyon sa pag-aaral ng kasaysayan. (Taguiwalo, 2002:75)

Gayundin, kapansin-pansin na ang “opisyal na kasaysayan” ay hindi lamang isinulat ng kalalakihan kundi isinulat rin ng namamayaning uri sa lipunan. Bukod sa pagkakahati-hati sa kasarian, mahalaga ring tingnan ang kakambal nitong pagkakahati-hati ng uri sa lipunan, kung saan nasa ilalim ng tatsulok¹ ang uring anakpawis. Sa mga pahina ng kasaysayan, tila nakakaligtaang iguhit ang mga kwento ng pakikibaka ng uring anakpawis lalo na ang kwento ng mga progresibo at militanteng kababaihang anakpawis.

Sa ngayon, may pagsisikhay na magsagawa ng alternatibong kasaysayan na magtatampok ng mahahalagang kontribusyon ng uring anakpawis kabilang ang mga kababaihan. May pagtuon din sa pang araw-araw na kaganapan, pakikibaka sa loob at labas ng tahanan, at mga pagpupunyagi sa kolektibong pagkilos ng mga kababaihang anakpawis tulad ng pag-uunyon, paglahok sa pulitika ng masa at iba pang magkasinghalagang mga gawain sa panlipunang pagbabago. Ang ganitong alternatibong paglikha ng kasaysayan ay binibigyan ng matimyas na pagpapahalaga ni Sr. Mary John Mananzan at Jeanne Frances Illo:

Ito'y para sa babaeng Pilipino upang pasiglahin ang kanyang sariling paglilimi tungkol sa kanyang papel sa lipunan at paglikha ng kasaysayan. Ito'y isang pangako na ang pagsusulat ng kasaysayan sa hinaharap ay hindi na magbubulagbulagan sa mga ginawa ng kababaihan (Arriola, 1989:3).

In so doing, we have taken an epistemological stance that women can be "knowers", that their beliefs and ways of knowing can be "legitimized knowledge"...(Harding 1987: 3 halaw mula kay Illo in *Feminist Research Experiences: A Case Book* 1997:13).

Isa sa mga popular na kaparaanan ng pagsusulat ng kasaysayan ng uring anakpawis na may pangkasariang perspektiba ay ang kwentong buhay. Ayon kay Prof. Clemen Aquino:

Sa kontekstong peministang perspektiba, may pagpapahalagang maiaambag ang lapit ng kuwentong buhay tungo sa pagbibigay ng kaukulang puwang sa mga kababaihan at iba pang marhinalisadong sektor ng lipunan (Aquino 2002:84).

Naging magkalapit at magkapanalig ang lapit ng kasaysayang pasalita sa larangan ng kasaysayan at ng kwentong buhay sa sosyolohiya sa pagbibigay tinig sa mga ordinaryong mamamayan sa lipunan: mga kababaihan, mga matatandang nasa tuluyan, mga taong may pisikal na karamdaman at mga pangkaraniwang komunidad na

naglunsgad ng kanilang sariling pagsusulat at gawaing paglilimbag (Thompson 1988; Bomat 1994 halaw mula kay Aquino:88).

Makasaysayan din ang pagturing sa kuwentong-buhay dahil taglay nito ang dalawang uri ng espasyong pinagkukunan ng realidad: ang personal at ang pulitikal. Kung ang panitikan ng isang bansa ay maituturing na kasaysayan ng bansa, ang kuwentong-buhay naman ng isang tao ay maituturing na pakikibahagi niya sa pagsusulat ng kasaysayan ng kaniyang bayan o bansa.

Ang kuwentong-buhay ng uring anakpawis ay mahihibo bilang napakayamang balon ng karanasan at pakikibakang hindi naisusulat, o sadyang hindi isinulat ng nakapangyayaring ideolohiya ng mga namamayaning uri at kasarian sa lipunan. Mahalagang suriin ang mga kuwentong-buhay ng naisantabing mga uri at kasarian sa lipunan sapagkat taglay nito ang mga talang-personal at talang-pangkasaysayan na mapagkukunan natin ng alternatibo at progresibong pananaw sa pagkilos at pag-unawa sa buhay at lipunan sa pangkabuuan.

At dahil kwentong-buhay ito ng uring anakpawis, nararapat lamang na isalaysay ang kwentong ito gamit ang kanilang sariling salita nang sa gayon ay maangkin nila ito nang buong buo. Hindi rin maiiwasang bigyang-diin ang paglalahad ng mga mahahalagang yugto ng kasaysayan lalo na ang pang-ekonomiyang kalagayan ng bansa dahil dito umiinog ang kwentong-buhay ng uring anakpawis. Hindi nga ba't ang kalagayang panlipunan ang siyang dahilan kung bakit hanggang ngayon ay patuloy ang kanilang pakikibaka?

Sa ganitong linya nakasandig ang papel na ito. Ang kuwentong-buhay ni Nenita "Nanette" Miranda Tampico ay ibabahagi at susuriin ayon sa pormulasyon ng "biography as herstory"... kung paanong ang isang babae mula sa uring anakpawis ay iniakda ng kanyang lipunan, at patuloy na lumalahok sa pag-aakda at pagpapalaya ng lipunan. Si Nanette ang kasalukuyang Deputy Secretary General ng General Assembly Binding Women for Reforms, Integrity, Equality, Leadership and Action (GABRIELA), Bise Presidente ng Gabriela Women's Party (GWP) at Executive Director ng Gabriela Silang Displaced Workers' Center. Siya ay naging 3rd nominee ng GWP noong pambansang halalan ng 2004.

DALAWANG AMA, DALAWANG MACAPAGAL

Dalawa ang kinagisnang ama ni Nanette. Ang kaniyang amang si Mang Arsenio at ang "ama" ng Pilipinas noon na si Pangulong Diosdado Macapagal. Mula sa dalawang lalaking pigurang ito, makikita natin kung paano sinusuri ni Nanette ang kaniyang buhay lalo pa't ang kasalukuyang pangulong si Gloria Macapagal-Arroyo ay anak ng nakagisnan niyang pangulo. Ang dalawang "ama", at ang dalawang Macapagal ang mga pigura sa buhay at kasaysayan na nagpapaigting ng paninindigan ni Nanette.

Walang ipinag-iba noong ako'y ipanganak at saka ang kasalukuyan. Bukod sa parehong rehimeng Macapagal ang nasa estado noon at ngayon, parehong batbat ng hirap at represyon ang dinanas at kasalukuyang dinaranas ng mga mamamayan. Nakakatawang isipin na pareho rin ang akusasyon ng taong bayan sa mag-amang Macapagal – ang pandaraya sa halalan gamit ang mga pondo mula sa gobyerno... Like father, like daughter.

Noong Marso 21, 1964, sa bayan ng Muñoz, Nueva Ecija, ipinanganak si Nenita Miranda na sa kalauna'y nakagawian nang tawaging Nanette. Ipinanganak si Nanette sa mag-asawang Mang Arsenio at Aling Pacita na parehong manggagawa na nagmula sa uring magsasaka.

Maagang naulila sa ama si Mang Arsenio at nagkaroon naman ng pangalawang asawa ang kaniyang ina na hindi niya natutunang ituring na pangalawang ama. Sa kanyang pagrerebelde, hindi siya nakapagtapos ng high school at lumuwas na sa Maynila para hanapin ang kanyang sariling kapalaran. Nagtrabaho siya bilang family driver sa pamilya ng kanyang tiyuhin sa Maynila.

Nakilala ni Mang Arsenio si Aling Pacita sa isang tindahan ng mga sapatos sa Muñoz, Nueva Ecija kung saan nagtrabaho ang huli bilang kahera. Noong bata pa si Nanette, nagkaroon ng matinding away ang kaniyang mga magulang. Sa away na iyon, nalaman ni Nanette na dahil sa pustahan ng barkada kung kaya niligawan ni Mang Arsenio ang kaniyang ina. Diumano, isang case ng beer ang kapalit kung sakaling mapapasagot ni Mang Arsenio si Aling Pacita sa loob ng isang linggo. Nauwi ang pustahan sa kasalan, tulad ng istiryotipikal na pelikulang aksiyon.

Nanirahan ang pamilya ni Nanette sa Nueva Ecija, subalit ang kaniyang ama ay nagtrabaho sa Maynila bilang manggagawa sa talyer. Hindi naging dalisay ang pagsasama ng kaniyang mga magulang sapagkat ang kaniyang ama ay walang umpat na nambabae. Nagkaroon ng mga "kapatid sa labas" si Nanette. Hindi naman pinili ni Aling Pacita na iwan ang ama ni Nanette sapagkat katulad ng marami, naniniwala si Aling Pacita na "ang pinagbuklod ng Diyos ay di maaring paghiwalayin ng tao" kahit pa nga dumaranas siya ng pisikal at emosyonal na pananakit mula sa asawa. Saksi si Nanette sa mga domestikong karahasang ng kaniyang ama sa kaniyang ina. Subalit dahil sa sobrang takot sa ama, hindi nagawang awatin o pagsabihan ni Nanette si Mang Arsenio sa tuwing sasaktan nito si Aling Pacita.

Naikintal rin sa murang isipan at kamalayan ni Nanette ang kahirapan ng buhay sa labas ng tahanan. Noong dekada '60, damang-dama ng pamilya niya ang epekto ng pagbulusok ng piso laban sa dolyar (Php3.90 = \$1) at ang kaakibat nitong pagtaas sa presyo ng mga pangunahing bilihin habang hindi naman sumabay ang pagtaas ng sahod ng mga manggagawa (Guerrero, 1996: 61). Ayon sa pananaliksik ng IBON Foundation Inc., ang daily cost of living noong huling bahagi ng dekada '60 ay Php 9.43 habang nakapako sa kalahati nito ang minimum na sahod.

Mababa sa minimum wage ang pasuweldo ng may-ari ng talyer sa ama ni Nanette. Hindi rin regular ang pagpadala ng ama ng suportang pinansyal sa kanila. Umasa na lamang sina Nanette sa tulong ng mga kamag-anak ng ama para punuan ang pang-araw-araw na pangangailangan. Kasabay nito'y nagpursige ang kanyang ina na itaguyod sila upang hindi lang umasa sa tulong ng iba. Hindi nawawala sa alaala ni Nanette ang mga panahong bumibili na lang ang kanyang ina ng isang maliit na lata ng kondensada para ulamin nilang magkakapatid. Minsan ang hapunan naman nila ay kanin lamang na hinaluan ng mantika. Sa ganitong kalagayan, may mga oras din na itinutulog na lang ng pamilya ni Nanette ang sikmurang kumakalam.

Ginalis ako noon dahil sa kondensada... sobrang sugar sa katawan. Kinalbo ako noon.

Ang pamilya ni Nanette ay isa lamang sa ilang milyong pamilyang sagad sa buto ang paghihikahos sa buhay. At sa gitna ng kawalan, ang gobyernong interes ng iilan 'ang kinilingan ay sadyang hindi naasahan. Maaalalang nakilala ang administrasyon ng dating Pangulong Diosdado Macapagal sa mga polisiyang liberalisasyon ng ekonomiya ng bansa kung saan unang

namayagpag ang "free enterprise" na nagresulta sa "full decontrol" or "deregulation":

The first executive act performed by Macapagal when he assumed the puppet presidency in 1962 was to proclaim immediate and full decontrol. Local US firms were enabled to remit huge profits even without having to conceal them any more through overpricing of goods and services bought from their mother and sister companies in the US or elsewhere abroad (Guerrero 1996:47)

Sa gayon, nawalan ng anumang limitasyon ang pagpasok ng mga dayuhang produkto at ang pagpatayo ng kanilang mga kumpanya sa bansa; mga kumpanyang nagtakda ng mababang sahod sa mga manggagawa at mataas na presyo ng mga produkto. Bagay na nagawa nila dahil wala nang pakialam o kontrol ang gobyerno sa pagtakda ng presyo ng kanilang mga produkto kahit na hindi na kaya ng bulsa ng mga mamamayan (Guerrero 1996:61).

Ang pang-ekonomiyang kalagayan noon ay pinatindi ng napakalaking budget deficit na mas lalo pang pinalala ng "stabilization loans" ng Administrasyong Macapagal sa mga bangko ng Estados Unidos para diumano'y makabangon ang bansa (Guerrero 1996:61). Subalit patunay ang buhay ng pamilya ni Nanet na walang kaginhawahang idinulot ang pagkatali ng ating bansa sa utang sa mga dayuhan.

Mahirap ang buhay noon. Ang mga kapatid kong maliliit, bibihira makatikim ng gatas. Madalas kape.

Sa Sta Rita, Cabiao, Nueva Ecija, walang kamuwang-muwang ang pamilya ni Nanette sa nagaganap na mga kilos-protesta sa Kamaynilaan laban sa Administrasyong Macapagal. Ang krisis na kinaharap ng mga mamamayan ay nagbigay daan para sa pag-oorganisa at pagbuklod-buklod ng mga uring api – ang mga manggagawa, magsasaka at panggitnang saray ng lipunan, na pumaloob sa Movement for the Advancement of Nationalism (Eiler 2002: 71). Bagamat hindi pa kasangkot noon sa mga kilusang makabayan ang sinuman sa pamilya ni Nanette, ramdam na ramdam nina Nanette ang hirap ng buhay na siya ring dinaranas ng mahigit sa kalahati ng populasyon sa bansa sa ilalim ng maka-dayuhang pamumuno ni Macapagal.

SALOOB NG APAT NA SULOK NG TALYER

Sampung taon si Nanette nang magdesisyon ang kanyang ina na lumuwas na rin sila sa Maynila. Layunin ng kaniyang ina na makahanap ng mapapasukang trabaho, makasama ang kanyang ama, at mapigilan ang mga kalokohan ni Mang Arsenio.

Para hindi magbuhay binata ang ama ko, lumuwas na lang kami at kasama niyang nanirahan sa talyer. Natanggap naman sa talyer ang nanay ko bilang mananahi ng mga gamit sa sasakyan.

Pyudal ang relasyon ng mga manggagawa sa talyer at ng may-ari nito. Palibhasa'y puro kamag-anak ng may-ari ang mga nagtatrabaho rito, murang pasahod at hindi maayos na tirahan sa talyer ang inilaan sa mga manggagawa. Sa kabila nito, hindi naman nagawang magreklamo ng mga manggagawa kahit pa sampung piso na ang minimum wage noon at sila'y tumatanggap lamang ng halos kalahati ng naturang halaga.

Pasalamat daw kami at nabigyan pa raw ng trabaho si tatay at may tirahan pa. Di ko maalala ang eksaktong sahod ng tatay ko kasi tinatago nga niya sa nanay ko. Basta alam ko mababa lang at parang kalahati lang ng minimum wage. Binibigyan lang niya ng dalawang piso ang nanay ko para sa pamalengke sa isang linggo. Nakakaraos na rin... Ang nanay ko naman sobrang baba ng bayad sa kanya. 50 centimos lang.

Bagama't magkaiba ang trabaho ng mga magulang ni Nanette sa talyer, parehong mahigit sa walong oras ang kanilang ginugugol sa trabaho. Subalit mapapansing napakababa ng sahod ng kanyang ina kumpara sa kinikita ng kanyang ama. Ito'y sapagkat sa pyudal na kultura, ang trabaho lamang ng lalaki ang may halaga. Kung kasama man ang babae sa nagtatrabaho, na madalas ding nangyayari, itinuturing na lamang ito na pandagdag sa kita ng lalaki kaya naman mas mababang halaga ang katumbas nito. Ito ang tinatawag na agwat ng sahod ng babae at lalaki sa isang dibisyong sekswal sa paggawa:

Differentials in wages continue to reflect the sexual division of labor and the different worth attached to the work of women and men. These differences have in fact increased: in 1960 women earned Php 0.60 for every peso earned by men; and from 1978 through 1986, this was roughly Php 0.54. (Eviota 1993: 89 halaw mula kay Cortes 1982)

Sa gitna ng mababang sahod, mabilis namang sumikip ang maliit na kuwarta sa talyer na tinitirhan ng pamilya ni Nanette. Nagsupling ng limang sunod-sunod sina Mang Arsenio at Aling Pacita. Ang ganitong sitwasyon ay madalas na mamamasdan sa patuloy na lokal na migrasyon ng mga mamamayan mula sa probinsiya patungong Maynila. Kadalasan, ang mga pamilyang ito ang dumaragdag sa paparaming bilang ng mga maralitang lungsod.

Yung bubong ng kuwarta namin, parang gripo ang tulo tuwing umuulan. Nag-iisa rin ang maliit na c.r. na ginagamit ng halos 60 na katao sa isang araw. Dalawampu kasi ang mga manggagawa pero kasama nila ang mga pamilya nila kaya umabot ng ganun karami.

Katulad ng iba pang maralitang taga-lungsod, damang-dama ng pamilya ni Nanette ang pang-ekonomiyang krisis sa gitna ng sunod-sunod na pagtaas ng pangunahing bilihan habang wala namang kahit katiting na dagdag sa sahod. Sa katunayan, ang kawalan ng matinong kabuhayan at nutrisyon ang ilan sa naging dahilan kung bakit lumaking sakitin at mahina ang puso ng panganay na kapatid ni Nanette na si Josephine. At simula noon, si Nanette na ang humawak ng responsibilidad para alagaan ang kanyang maliliit na kapatid.

Maging sa paghanap ng makakain ng buong pamilya, naging katuwang si Nanette ng kanyang ama't ina. Sa katunayan, sa murang gulang ni Nanette, siya na ang pumipila sa tindahan ng mga murang bigas na pinalaganap noon ni Pangulong Ferdinand Marcos na pumalit kay Diosdado Macapagal.

Ang bigas na binibili namin mura nga pero may halo namang mais. Iba talaga ang lasa pero pinagtitiyagaan na lang.

Minsan naman, bibili kami ng bilasang isda, mura din kasi yun.yung iba may mga uod na, huhugasan lamang namin ni nanay ang mga isda para matanggal ang mga uod. Sabi ni nanay, huwag na huwag raw ako magkwento sa mga kapatid ko kasi di na sila kakain pag nalaman nila.

Kapag gusto rin namin makatikim ng softdrinks, nagbibigay naman si tatay ng pera para ibili ng mga mamera.yun lang ang kaya namin – mamerang kendi, softdrinks etc.

Buong akala ng pamilya ni Nanette ay magkakaroon ng pagbabago sa buhay at ekonomiya dahil sa bagong presidente. Ngunit labis silang nadismaya dahil mas malala pa pala si Marcos kaysa sa sinundan nito. Sa mga datos sa ibaba, makikita kung bakit hindi makaagapay ang mga maralitang pamilya sa mga gastusin sa buhay:

In 1974, a day's supply of food cost Php 18.16 for a family of six in Manila. (Eviota 1993: 90 halaw mula sa 1974 Report of the Food and Nutrition Research Council)

When expenses for clothing, rent and other basic necessities were added, the cost of living amounted to Php 37.19 a day. (Eviota 1993: 90 halaw mula kay Dimasupil)

Yet minimum wage were Php 10.00 a day. (Eviota, 1993: 90)

Bukod sa pang-araw-araw na pangangailangan, nasakripisyo rin ang pag-aaral nilang magkakapatid dahil kahit inilipat ang ama ni Nanette sa Pasay at na-promote na maging foreman, hindi naman tumaas ang sahod nito. Dagdag sa araw-araw na gastusin ang pamasaha at baon ng magkakapatid. Bunsod nito, naglalakad na lamang ang magkakapatid kahit na may kalayuan ang kanilang tinitirhang talyer sa mga pampublikong eskwelahang kanilang pinapasukan. At dahil halos sabay-sabay na nag-aaral ng elementarya at hayskul, may mga panahon kailangang tumigil ni Nanette para mapagbigyan ang iba pang mga kapatid. Bagama't naantala, nakatapos rin si Nanette ng elementarya sa Tomas Morato Elementary School at ng hayskul sa Quezon City High School.

SA LABAS NG TALYER

Sa pag-usad ng panahon, unti-unti na ring nabuksan ang mga mata ni Nanette sa realidad ng pulitika sa lipunan. Kabi-kabila ang mga kilos-protestang sinagot ng matinding pasismo ng Administrasyong Marcos. Ang init ng pakikibakang naglilibay sa mga lansangan ay naramdaman din maging sa loob ng bawat tahananang Pilipino. Sa labas ng talyer, nakita ni Nanette ang mga nakahandusay na mga bangkay na may takip ng dyaryo. Tuwing nagtatanong si Nanette kung bakit sila pinatay, ang sagot ng kanyang ina ay "sila ang mga kumontra kay Macoy". Sa loob ng talyer, ang ama ni Nanette, sampu ng kanyang mga kasamahan ay nais sanang lumahok sa mga kilos-protesta dahil na rin sa tumitinding kalagayang pang-ekonomiya at represiyon

sa mga kapwa nila manggagawa. Subalit pinigilan sila ng ina ni Nanette dahil alam nito ang susuunging panganib na nababalitaan ukol sa mararahas na dispersal.

Sa gitna ng lantarang pandarahas, ipinanganak ang Movement for Democratic Philippines bilang isang malaking alyansa ng pinagsamang iba't ibang organisasyon ng mga batayang sektor sa lipunan:

Noong Enero 25, 1970, nagdemonstrasyon ang 50,000 na estudyante at manggagawa sa harapan ng unang sesyon ng kongreso at talumpati ni Marcos sa kalagayan ng bansa. Marahas na binuwag ng pulis at militar ang demonstrasyon. Sa pagkasukol ng mamamayan, nabuo ang First Quarter Storm at sunod sunod na ang mga protesta. Ang sumunod na pangyayari ay lingguhang demonstrasyon na mula 50,000, dumami nang dumami hanggang umabot sa 100,000 ang kapal ng tao sa mga pagkilos (EILER 2002: 72).

Taong 1972, sa pamamagitan ng Proklamasyon 1081, nagdeklara si Marcos ng Batas Militar dahil hindi na masupil ng rehimen ang lumalakas at yumayabong na kilusang masa.

Inilabas din ang Pres. Decree No. 143 na lalong nagpahirap sa baryang buhay ng mga manggagawa. Ilan sa nilalaman nito ay ang sumusunod:

1. ang Linggo ay ginawang regular na araw ng paggawa
2. isang araw lang ang pahinga sa isang linggo
3. 25% na bayad sa overtime
4. 6 weeks na maternity leave benefit lamang (EILER 2002: 75)

Ang mga nabanggit ay direktang pang-iinsulto sa mga manggagawang naipanalò na ang karapatan sa 40 oras ng pagtatrabaho sa loob ng isang linggo, 50% overtime pay at labing-apat (14) na linggo na maternity leave benefits. Kung kaya minarapat ng mga manggagawa na magsagawa ng welga, dahil ito rin mismo ang kanilang ginamit noon upang maipanalò ang mga benepisyo at karapatan sa paggawa.

Mula 1975 hanggang 1976, may naitalang 73,000 manggagawa na lumahok sa mahigit 200 na welga. Noong Mayo 1, 1976, tampok ang welga ng 25,000 manggagawa sa GELMART Industries, LA PERLA Tobacco Industrial corporation, SOLID mills, TRIUMPH (kung saan naging isang trade union organizer si Nanet ng dekada nobenta), MANILAPAPER mills at REALTON Corporation. Sa mga sumunod pang taon, lalong dumami ang mga manggagawang nagwelga sa iba't ibang pabrika at pagawaan hanggang sa taong 1978, may naitalang 135,000 manggagawa na lumahok sa 175 na welga hindi lang sa kamaynilaan kundi pati na rin sa Bataan, Laguna, Ifugao at Nueva Vizcaya. (EILER 2002: 78-79)

Dahil sa madagundong na lakas ng iba't ibang unyon ng mga manggagawa, noong 1980 sa araw mismo ng paggawa - Mayo 1², naitatag ang Kilusang Mayo Uno (KMU). Dinaluhan ito ng 30,000 na mga manggagawa sa Araneta Coliseum (EILER 81). Sa pagtitipong ito, isinalaysay ng mga lider-manggagawa ang anim na kahilingan:

1. makatarungang pagtaas ng minimum na sahod
2. pagbalik ng karapatang magwelga
3. pag-alis ng preventive suspension
4. pagbabalik ng kalayaang sibil
5. karapatang mag-union sa institusyon at government agencies
6. pagsasabansa ng mga industriyang kontrolado ng dayuhang monopolyo kapitalista (EILER 2002: 81)

Sa lahat na mga pabrika, malls, pagawaan at maging sa mga opisina, nakilala ang KMU bilang tunay, palaban at makabayang Unyon na kumatawan sa interes ng mga manggagawa. Maging sa papasukang mall ni Nanette, ang Masagana Telemart, pinag-usapan din ang pagtatayo ng Unyon dahil sa hindi makatarungang sahod at kalagayan sa paggawa.

Nakapagtapos ang ate ko ng Commerce pero iginapang talaga siya ng mga magulang ko. Nagtrabaho din siya habang nag-aaral. Noong ako na, nakita ko na di talaga kakayanin ng mga magulang ko kaya nag-decide ako na maghanap ng trabaho para makaipon.

Noong 1981, nagpasiya si Nanette na iwanan ang apat na sulok ng tirahang kuwarto ng talyer sa Pasay upang maghanap ng mapapasukang trabaho. Nais ni Nanette na makatungtong man lang sa Kolehiyo at mapagtapos ang sarili ng kahit bokasyunal o dalawang-taong teknikal na kurso man lang.

MAKE-UP AT TAKONG: ANG SALESLADY SA MASAGANA TELEMART

Sa murang edad na 17, nagtrabaho si Nanette sa Masagana Telemart bilang saleslady. Ang Masagana Telemart ay pag-mamay-ari ni David Chu, isang negosyanteng Filipino-Tsino. Mahirap ang proseso ng pagpasok sa Masagana.

Dapat high school graduate, kailangang may katamtamang height, preferably single and with pleasing personality ang aplikante. Kailangan kong matutong mag-make-up, mag-lipstick at sanayin ang sarili sa correct/smart posture para sa paghahanda sa job interview.

Natanggap si Nanette bilang saleslady dahil pumasa siya sa lahat ng rekisitos na hiningi ng management. Noong una, nanibago si Nanette sa mga inilalagay na kolorete sa kanyang mukha, maiksing unipormeng asul at two inches na takong na sapatos. Subalit sa kalaunan, nasanay na rin siya. Sa Textile Department siya na-assign, at doon, kailangang maalam siya sa lahat ng tela at iba pang gamit sa pananahi na itinitinda. Kagaya ng isang eksperto sa pananahi, namemorya ni Nanette kung ano ang magagandang kulay at klase ng tela at sinulid para sa iba't ibang pananahi. Pagkatapos ng anim na buwan, naging regular na empleyada si Nanette sang-ayon sa batas sa paggawa noon.

Mahirap ang trabaho kasi naka-aircon at maiksi ang damit mo kaya lalamigin ka. Nakatayo ka lagi kaya di talaga maiwasan magkakaroon ka ng varicose veins kasi nakakapagod yung suot naming heels. Bawal din ang nakasimangot. Palaging nakangiti kahit pa bastos na ang ilang customers.

9 a.m. to 9 p.m. ang shifting namin at mayroon lamang three-hour break na ibinibigay para sa pahinga at pagkain pero biruin mo naman sa isang araw, mahigit sa walong oras kaming nasa Masagana.

At ang kapalit ng lahat ng sakripsiyong ito – Php 175 per week. Ito ang sahod ko kapag complete ang attendance. Pinagtatyagaan ko na lang kaysa wala, e kailangan ko pang mag-ipon. Ang hirap pa naman ng buhay noon.

Karaniwang Aktuwal na Gastos sa Isang Araw noong 1985

Bigas, 2 kilo	Php 14.00
Ulam	30.00
Iba pa	12.00
Pasahe	7.10
Upa sa bahay	6.74
Tubig	1.00
Ilaw	1.57
TOTAL	Php 72.41

Sanggunian: Center for Women's Resources

Alas nuwebe ng umaga nagbubukas ang Masagana Telemart pero kailangang alas otso pa lang ay nandoon na si Nanette at iba pa nitong kasamahang salesladies. Dumaraan pa kasi silang lahat sa kakaiba at mahabang proseso ng inspeksiyon. Mistulang "burlesk queens" kapag itinaas na nila ang one-piece na unipormeng asul. Inilista ng guwardya sa logbook ang suot na panty, bra, medyas at stockings, iba pang dalang gamit at baunan ng pagkain. Pag-uwi sa gabi, uulitin ang prosesong ito at kailangang mag-match ang mga nakatalang dalang gamit at ang kulay at size ng mga suot na panty, bra, medyas at stockings. Sa prosesong ito, maraming pagkakataon na nakakaranas ng panghihipo o ibang porma ng pambabastos ang mga manggagawang kababaihan mula sa mga lalaking guwardiya. Subalit, gusto man nina Nanette at ng mga kasamahan niya na magsampa ng reklamo laban sa mga mapang-abusong guwardiyang lalaki, natakot sila na baka sila pa ang mawalan ng trabaho. Higit pa kasi ang ginagawa ng may-aring si David Chu sa mga salesladies na kaniyang natitipuhan. Hindi raw ito pumapayag na hindi makipagtalik sa kanya ang babaeng saleslady na nagugustuhan niya. Kapag pumalag, tinatangal kaagad sa trabaho. May mga salesladies na pumapayag na rin maging kabit ng may-aring si Chu kapalit ang promosyon sa trabaho. Sa katunayan, isa sa mga naging matalik na kaibigan ni Nanette ay ibinahay at naging kabit ni Chu.

Dahil sa hindi makatarungan at hindi maka-babaeng kalagayan sa paggawa sa Masagana, pinag-uusapan na rin sa loob ng telemart ang pag-uunyon. Dala na rin ito ng malawakang pagtatayo noon ng mga unyon sa iba't ibang pabrika at tindahan. Subalit dahil sa hindi pa hinog ang kamalayan ng mga manggagawa at dala ng takot na mawalan ng trabaho, hindi rin

nagtagumpay na maitayo ang unyon. Samantalang si Nanette naman ay abala sa pag-iipon para sa diplomang inaasam-asam.

Sa labas ng Masagana, hindi mapatid ang mga kilos-protesta ng mga sukol na sa panunungkulan ni Marcos at gusto na siyang patalsikin. Nang binaril si Senador Ninoy Aquino sa Manila International Airport noong 1983, lalong nagiiyab ang dati nang nag-aapoy na pakikibaka ng mga mamamayan. Maging ang damdamin ni Nanette ay naantig. Sa pakikiramay ng buong sambayanan, si Nanette ay isa sa milyun-milyong bumisita sa burol ng yumaong senador na mas kilala niya bilang mukha ng oposisyon. Mula noon, sinubaybayan na ni Nanette ang mga pangyayari sa bansa. Para kay Nanette, ang pagpaslang sa Senador at ang mga bangkay na nakita niya sa daan ay mga patunay na patindi nang patindi ang represyong pulitikal sa bansa. Wari ni Nanette, hindi inalintana ng diktador na si Marcos ang libu-libong nagpoprotesta laban sa kanya kaya lalong natakot si Nanette sa maaaring mangyari noong panahong iyon.

Nang sapat na ang ipon ni Nanette para sa kanyang pag-aaral, ipinaalam ni Nanette sa may-ari ng Masagana na siya'y may intensiyong mag-aral ng Kolehiyo. Ninais sana niyang maipagpatuloy ang pagtatrabaho sa Masagana habang nag-aaral pero hindi pumayag si Chu. Dahil dito, napilitang mag-resign si Nanette at tuluyan nang iwanan ang Masagana Telemart. Sa limang taon niyang pagtatrabaho sa nasabing telemart, wala man lang siyang nakuhang anumang benepisyo tulad ng separation pay.

Hindi man lang sinuklian ni David Chu ang complete attendance ko sa loob ng limang taong pagtatrabaho.

Muli, naghanap ng mapapasukang trabaho si Nanette upang madagdagan ang kaniyang ipon. Naging ambulant vendor siya ng electric shaver sa Maynila. Dahil malakas ang PR (public relations) at may talento sa pagkumbinsi sa mga tao, mahigit sampu ang kanyang naibibenta sa isang araw. Minsan ay umaabot pa ito sa 20 kaya naman naipon nya kaagad ang perang pangdagdag sa kanyang pag-aaral.

Noong 1986, nag-enrol si Nanette sa Lyceum of the Philippines, sa kursong Junior Secretarial. Subalit hindi rin niya natapos ang semestre sapagkat sa loob ng Lyceum, ang mga kapwa niya estudyante, kasama ang kanyang mga guro, ay sumama na sa mga kilos- protesta sa labas ng paaralan. Parang bulkang sasabog, ang mga mamamayan sa lahat ng sulok ng bansa

ay sumisigaw na ng "Sobra na! Tama na! Palitan Na!" maliban kay Nanette na sobrang nalungkot dahil nasayang lamang ang ipon at pinaghirapang pangmatrikula.

Sa mga lansangan ng Kamaynilaan, dumanak ang dugo dahil sa bayolenteng dispersal at pagpaslang sa mga lider-aktibista. Ngunit sa halip na panghinaan ng loob, lalong tumatag at humilab ang sugat ng taong bayan. Taong 1986, tuluyan na ngang napatalsik si Marcos ng nagkakaisang mamamayan at nailagay sa puwesto si Pangulong Corazon Aquino, ang biyuda ng yumaong Senador na si Ninoy, sa makasaysayang EDSA 1. Pansamantalang nagkaroon ng bagong pag-asa ang mamamayan subalit matutunghayan sa mga sumunod na pangyayari sa bansa ang pagkawasak ng bagong pag-asa at pangarap ng mga lumahok sa EDSA 1.

Sa panahon ring ito, tinugunan ng mga makabayang kilusan ang pagsusuri sa feminisasyon ng paggawa. Kasabay ng tumitinding krisis pang-ekonomiya na dulot ng kapitalismo sa Pilipinas at sa buong mundo ay ang tumitinding pang-aapi sa kababaihang lalo pang dumagsa bilang miyembro ng puwersa ng paggawa ng mga kapitalista sa bansa. Samakatuwid, dalawa o doble ang represyong nararanasan ng kababaihan dahil sa magkakambal na sistema ng kapitalismo at patriarkiya. Pangunahing nabuo bilang organisasyon ng masang kababaihan ang GABRIELA:

Noong Oktubre 28, 1983, idinaos ang martsa't rali na dinaluhan ng 9,000 kababaihan upang tutulan ang mga paglabag sa karapatang pantao at ang mga pang-aabusong militar. Buong tapang na idiniklara ng mga kababaihang militante ang araw na ito bilang Araw ng Protesta ng mga Kababaihan. Sa sumunod na taon, binuo ng mga kababaihang kalahok sa kilos protesta ang GABRIELA (General Assembly Binding Women for Reforms, Integrity, Equality, Leadership and Action) bilang pambansang koalisyon ng kababaihang lumalaban sa diktadurang Marcos. (Center for Women's Resources 2002: 63)

Matutunghayan natin sa buhay ni Nanette ang naging papel ng GABRIELA sa paghubog ng kanyang kamulatan.

MATAAT MIKROSKOPYO: FILIPINAS MICROCIRCUIT INC. / FAR EAST ASSEMBLY CORPORATION

Sa pagdating ng makabagong teknolohiya sa mga bansang First World, sabay din nitong nalusaw ang malalaking industriya ng garments sa mga bansang Third World. Pinalitan ng mga makinang de-kuryente ang ilang milyong kamay na gumagawa ng mga damit. Sa Pilipinas, libu-libong kababaihan ang nawalan ng trabaho. Sa panahong ito, tumaas ang demand para sa makabagong teknolohiya sa pandaigdigang merkado kung kaya't lumaki nang lumaki ang industriya ng electronics sa mga export-oriented na bansa tulad ng Pilipinas (Eviota 2002):

The establishment of the electronics industry in the Philippines was part of a world-wide movement by electronics companies in the West to cut down on labour costs. For the industry, the world is one global assembly line where, by means of job fragmentation, labour-surplus economies perform the labour intensive operations in production. (Eviota 2002: 119)

Karamihan sa mga manggagawa sa mga assembly line ng industriya ng electronics ay mga kababaihan kaya't nakahanap kaagad si Nanette ng mapapasukang trabaho. Sa katunayan, mas gusto ng mga pabrika at pagawaan na babae ang iempleyo dahil diumano sa paniniwala na "mas mahaba ang pasensiya" at "mas masunurin" ang babae kaysa lalaki:

Women are recruited because, it is argued, they are best suited to the work: the work is extremely painstaking, demands patience and needs much dexterity. It consists of slicing silicon wafers which are two to four inches in diameter into 500 separate chips of 25 sq mm and bonding these chips with as many as 50 gold wires, the size of a strand of human hair, to circuit boards. (Eviota 1993: 93)

Workers use a high-powered microscope and must work at top speed because individual quotas run as high as 800 chips per worker per day (Eviota 1993: 94).

Ang mga qualifications na hinihingi nila ay dapat 18-25 years old, hayskul, gradweyt at ang pinakamahalaga sa lahat ay yung pleasing personality.

Sabi ng kaibigan ko pag nag-apply ako, magpa-charming ako. Dapat mukha raw akong mabait at magaling sumunod.

Taong 1988 nang magsimula siyang magtrabaho bilang assembly line worker sa Filipinas Microcircuit Incorporated (FMCI) na pagmamay-ari ng mga Martel, kamag-anak ng dating Unang Ginang Imelda Marcos. Mahirap, delikado at kumplikado ang trabaho sa industriya ng electronics. Sa departamento at linya ni Nanette na tinawag na high pot/tin pot line, ang ginagawa niya ay final testing ng piyesa kung saan ilulubog sa mala-tubig at mainit na kemikal na lead ang mga gahiblang wires para masuri ang kalidad nito. Mabilis namang natutunan ni Nanette ang gawaing ito kaya nalalagpasan pa niya ang quota na 100 wires kada oras. Ayon kay Nanette, huwag raw maliitin ang mga gold wires na ito dahil ito ang nagpapatatko ng mga computers.

Minsan dinapuan ako ng antok, muntik nang malubog ang aking daliri sa kumukulong kemikal na lead kaya kailangang sobrang ingat at palaging alerto sa paggawa nito. Nakakaawa ang mga panggabi kasi maraming oras, aantukin ka talaga.

Bagamat may maskarang ginagamit, hindi pa rin ligtas sina Nanette sa masangang na amoy ng kemikal na lead na nalalanghap nila nang mahigit sa walong oras sa isang araw. Ang ibang kasamahan naman niya sa linya ay nagkaroon ng pulmonary diseases dahil sa paglanghap ng lead pero sila pa ang gumagastos sa pagpapagamot sa kanilang mga sakit.

Nang tanungin si Nanette kung ano ang pinakamahirap na trabaho sa pabrika ng electronics na pinasukan, ang sagot niya ay ang pagtuhog ng gahiblang wire sa isa pang circuit na gamit ang microscope.

Sabi ng mga kasamahan ko na nakapwesto sa pagtutuhog, nakakahilo at masakit sa mata ang tumingin sa microscope sa loob ng 12 oras.

Sa kwento ni Nanette, nang mapag-alaman ng gobyernong Aquino na ang FMCI ay bahagi ng mga ari-arian ng pamilyang Marcos at ang perang pinuhunan dito ay mula sa pera ng gobyerno, nanganib ito na ma-sequester. Upang maiwasan ito, nagtayo ang management ng bagong kumpanya, FAR EAST ASSEMBLY CORP. (FEAC), at inilipat ang factory sa ilalim ng ibang pangalan bilang may-ari.

Dahil dito, maraming manggagawa ang nawalan ng trabaho pero may mangilan-ngilan na mahuhusay ang performance, kabilang na si Nanette, na nakuhang muli sa FEAC. Subalit hindi lubusang natuwa ang mga manggagawang naipagpatuloy ang kanilang trabaho dahil ipinagpilitan ng management na iba ang FMCI sa FEAC kaya winalang bahala nito ang ilang taon nilang paninilbihan sa FMCI. Ipinagkait sa mga manggagawa ang kanilang seniority rights at security of tenure.

Walang pinagkaiba ang trabaho ni Nanette sa FEAC. Naka-assign pa rin siya sa linyang high pot/tin pot line ngunit mas mahaba ang oras ng paggawa dito dahil sa tumataas na demand ng mga piyesa ng computer sa world market. Sa halip na walong oras na pagtatrabaho, madalas umaabot ito ng 12 oras hindi pa kasama ang overtime. May mga oras din na sa panggaging shift (10 p.m – 6 a.m.) siya napupunta.

Bukod sa mga sitwasyong ito, pyudal at patriarkal rin ang kultura sa FEAC. Bagama't 80% ng 4,800 na manggagawa ay kababaihan, ang mga nasa matataas na posisyon tulad ng supervisory at pamunuan ng linya ay napupunta sa mga lalaki.

Gusto ng management mga lalaki at mukhang lalaki ang supervisors at line leaders para madali daw mapasunod ang mga babae.

Ang mga line leaders naman ay mga lesbiana dahil sa mga *masculine qualities* ng mga ito. Kadalasan, dahil na rin sa kapangyarihang hawak ng mga supervisors o mga bisor, sinasamantala nila ang mga natitipuhang manggagawang babae ("lay down or lay off"). Kapag pumalag ang babae, maaring manganib ang kanyang trabaho. Hindi rin kaila na dalawa hanggang sa tallo ang syotang manggagawang babae ng mga bisor at line leaders kahit pa may mga asawa ang ilan dito.

Dala ng kahirapan sa buhay, may mga kasamahan rin ako na walang choice kundi mag pa puta sa mga bisor at line leaders para ma-promote lang at tumaas naman ang sahod kahit kaunti.

Kung meron namang okasyon tulad noong b-day ng isang kasamahan ko, lumapit ang bisor sa kanya at bigla na lang siyang hinalikan, hindi lang halik na beso beso, malapot na halik, habang naghahalakhakan at nagbibiruan. Sa una, magugulat ang hinalikan pero masasanay na rin yun. Ganoon talaga sa loob.

Madalas ding mag-"green jokes" ang mga bisor para magising ang mga manggagawa sa nakakaantok na gawain.

Mga kabastusan talaga at siyempre pa anti-women ang mga jokes pero noon nakikitawa na lang 'ako para magsurvive. Tuwing breaktime, nagkalat ang mga playboy at bastos na magazine para magising raw ang diwa namin at lalo pa kaming sipagin sabi ng mga bisor.

Pyudal at patriyarkal hindi lamang ang kultura sa pagawaan kundi pati ang kultura sa loob ng tahanan ni Nanette. Hindi maiwawaglit sa kanyang isipan ang alaala ng kanyang ina na tinanggap na lamang ang pananakit ng kanyang ama bilang guhit ng kapalaran.

Sa pagbuo ni Nanette ng sariling relasyon at pamilya, matutunghayan ang matinding impluwensiya ng kanyang nakagisnang kultura. Nang nagkaroon si Nanette ng unang kasintahan, martir niyang tinanggap ang lahat ng pananakit, pambubugbog at pagtatangka sa kanyang buhay ng kasintahang napakaseloso.

Madalas ang Unyon magpulong noon kasi marami nga kaming isyu. Kapag hindi ako nakakapuntang Cavite para magkita kami, grabe ang galit niya. Ang pinaka sukduhan sa mga ginawa niya ay noong sinunog niya ang kuwarto niya habang nag-aaway kami sa loob. Buti na lang nakalabas ako kundi, patay na ako ngayon.

May banta pa siya "kung di kita mapapakinabangan, di ka papakinabangan ng iba!"

Sa kabila ng pananakit ng kasintahan, hindi pa rin nakipagkalas si Nanette sa relasyon nila. Tumimo sa kanyang isip ang mga sinabi ng ama.

Sabi kasi ng tatay ko noon, ang babae raw na matino, kung sino ang unang kasintahan yun, ang nakakatuluyan. Hindi palipat-lipat ng syota.

Subalit may hangganan rin ang lahat ng kanyang paghihirap at pagtitiis. Nang malaman niyang nambabae ang kasintahan, hindi na siya nagdalawang isip na iwanan ito. Bumalik sa kanyang alaala ang mga sinapit ng ina sa ama dahil sa masamang bisyo nito. Sumumpa siya sa sarili niya na hindi siya magagaya sa ina.

TAKONG NANAGING KAMAO

Sa ilalim ng bandila ng KMU, naitayo ang Far East Assembly Employees Union-Association of Democratic Labor Organization (FEAEU-ADLO). Bagamat mga lalaki ang naging unang miyembro at naging aktibo dito, di maikakaila na ang suporta ng kalakhan ng populasyon na binubuo ng kababaihang manggagawa ang siyang nagpapanalo ng mga hinaing nila para sa karampatang sahod at benepisyo sa loob ng pabrika. Bilang tagapagsulong ng progresibong unyonismo, kailangang kilalanin ang papel ng mga kababaihan sa pakikibaka ng mga manggagawa. Bunga nito, naging isang rekisito sa Kilusang Mayo Uno-Trade Union organizing na magtayo ng Women's Desk.

Sa pagpili ng hihirangang pinuno ng Women's Desk, hindi na nahirapan ang mga organizers ng Unyon. Si Nanette ang napili ng karamihang babae o lalaking manggagawa man. Sa linya nila, nakilala si Nanette bilang tagapagtanggol ng mga kasamahang manggagawa. Kapag may mga reklamo o kaya'y lumiban, si Nanette ang pinapasulat sa FEAC Management para ipahayag ang reklamo o maipaliwanag ang pagliban ng manggagawa. Dahil sa mayamang karanasan sa pagtrabaho sa iba't ibang tindahan at pabrika, madali din niyang nasuri ang hindi maka-manggagawang iskema sa loob ng pabrika at ang panggigipit sa kanila ng FEAC Management.

Sa buong buhay ni Nanette, hindi pa siya tumanggi sa responsibilidad. Katulad ng pagtanggap niya sa responsibilidad na alagaan ang mga kapatid niya, hindi tinanggihan ni Nanette ang pagkapili sa kanya bilang lider ng Women's Desk. Sa umpisa, nag-aral muna siya at kumuha ng Batayang Kurso ng Militante, Progresibo at Makabayang Unyonismo at Batayang Kurso ng Kalagayan at Pakikibaka ng mga Kababaihan.

Naging mabunga naman ang kanyang pagiging pangulo ng Women's Desk. Libu-libong kababaihang manggagawa ang na-recruit niyang mag-miyembro sa FEAEU-ADLO. Subalit animo'y dumaan sa butas ng karayom si Nanette para lamang ma-isama ang mga kababaihan sa Unyon. Ayon kay Nanette, mahirap ang naging karanasan niya sa pag-oorganisa ng mga kababaihang manggagawa dahil tali sila sa papel ng reproduksiyon sa loob ng bahay.

Kadalasan, wala na silang oras sa mga pulong pagkatapos ng trabaho dahil kailangan na nilang umuwi para gumampan ng mga gawaing bahay. Pinupuntahan na lang namin sa bahay at doon kami magpapaliwanag habang naghuhugas ng pinggan, nagluluto at naglalaba.

Mainam pa na tulungan mo na sila sa mga gawaing bahay para matapos nang maaga at makapag-usap pa nang masinsinan kahit kaunting oras na lamang ang natitira.

Sa mga panahon ng pagsasaya o gimikan tulad ng outing at disco, kailangan makisalamuha rin sina Nanette sa mga manggagawa para mapalapit sa kanila. Kapag nabigyan ng pagkakataon, doon nila isisingit ang kanilang pakay na ilatag ang pagmimiyembro sa Unyon.

Noranian ako hindi ako Vilmanian pero kailangang sumama ako sa kanila sa studio sa araw ng mga fans ni Vilma. Siyempre nakipagsigawan na rin ako ng "I love you Vilma". Ok lang yun kasi pagkatapos, mag-uusap naman kami tungkol sa pag-uunyon.

Tulad nga ng nabanggit kanina, nagbunga ang pag-oorganisa ng 4000 bagong miyembro ng mga manggagawa na karamihan ay mga kababaihan. Dahil sa konsolidado at sama-samang pagkilos ng FEAEU-ADLO, marami silang naipanalong laban:

1. taunang pagtaas ng sahod ng mga manggagawa
2. overtime pay (mula sa fixed na Php 50.00 kahit ilang oras ang over time, nakamit nila ang nakasaad sa labor code na 125% dagdag sa o.t. at 175% na dagdag sa nightshifts)
3. naigiit din nila na di na kasama ang buntis sa mga ia-assign sa night shift
4. sineguro din nila na pagkatapos ng 6 mos, kailangang ma-regular ang mga manggagawa

Lumahok din sila sa mga malakihang pagkilos tulad ng paggunita sa anibersaryo ng EDSA at mobilisasyon para tuligsain ang mga patakaran ng IMF na ipinapatupad ng dating Presidente Aquino. Isinigaw din nila ang Php 30.00 dagdag na sahod na nabiyayaan naman ng Php 25.00 mula sa Kongreso. Sa welgang bayan noong 1990, kalahok sila sa laban para sa panibagong pagtataas ng presyo ng langis. Kabahagi ang mga opisyal at

miyembro ng FEAEU-ADLO sa 330,000 na manggagagawa na nagmartsa sa araw na iyon.

Patuloy ding iginiit ng FEAEU-ADLO ang ipinagkait sa kanilang seniority rights at security of tenure nang lumipat ito ng pabrika. Sa isyung ito, ipinagpilitan pa rin ng Management na ang FMC ay ibang kumpanya sa FEAC. Dahil sa hindi pagkakasundo ng Management ng FEAC at ng FEAEU-ADLO, nanawagan ang huli ng sabay sabay na noise barrage tuwing break time hanggang sa humantong ito sa welga. Naging markado ang partisipasyon ni Nanette sa mga pagkilos na ito.

Bunga ng mahusay na pamumuno at organisadong pagkilos, napilitan ang Management na pumirma sa isang Memorandum of Agreement kung saan kinilala nila ang katotohanan na ang FMCI at FEAC ay iisa. Isang malaking tagumpay ang pagkilala ng Management ng seniority rights at security of tenure ng mga manggagawa sa naunang pabrika.

Subalit nagulantang sila sa mga sumunod na hakbang ng Management. Nagdeklara itong papa-lugi ang kumpanya at nagbantang magsasara. Ayon sa masusing pag-imbetiga ng FEAEU-ADLO, gamit ang ibang pangalan, nagtayo ito ng panibagong pabrika sa Magallanes para muling kumuha ng mura at hindi-organisadong lakas paggawa. Mabilis namang umaksyon ang FEAEU-ADLO at nagwelga hindi lamang sa FEAC kundi sa First Magnetic Circuit Corporation (FMCC), ang bagong bihis na pabrika.

Ang mga manggagawa na hindi miyembro ng FEAEU-ADLO ang kinuhang muli sa FMCC samantalang ang mga miyembro at opisyal na ay sinuhulan ng malalaking halaga ng separation pay. Dahil sa panggigipit, napilitan ang ilang manggagawa na i-surrender na ang kanilang mga ids at kunin na lamang ang separation pay. Samantalang nanindigan naman ang ilang manggagawa, opisyal at mga miyembro ng FEAEU-ADLO, kabilang si Nanette, na noo'y Bise Presidente ng Unyon, na aktibong lumahok sa itinayong welga. Sa FEAC, nagtayo sila ng picket line ng humigit kumulang 80 manggagawa habang sa FMCC, 100-150 unyonista ang nagwelga sa mismong gate nito. Karamihan sa mga sumama sa welga ay mga kababaihan at lesbyana.

Sa loob ng isang Linggo, umulan man o umaraw, hindi iniwan ni Nanette at ng kanyang mga kasamahan sa FEAEU-ADLO ang picket line. Hinarang

nila ang mga pumapasok na bus lulan ang mga manggagawa ng FMCC at maging ang mga trucks na naghahalid ng mga materyales. Itinumba rin nila ang isang poste ng Meralco para iharang sa gate. Walang takot nilang hinarap ang mga security agents na marahas silang pinapalayas.

Pinagbantaan din ang buhay ko. Ipapadukot raw ako kasi ako nga ang namuno ng welga. Nakakatakot din pero tuloy pa rin ang welga. Hindi ako naglalakad mag-isa. May mga kasama ako lagi.

Sa kabila ng pwersahang pagpapalayas sa kanila na nagdulot ng mga pasa at sugat sa kanilang katawan at sa kabila ng pagbabanta sa buhay ni Nanette, hindi sila nagpatinag at ipinagpatuloy pa rin ang welga. Dahil dito, nagpatawag ang Management ng mahigit 200 na mga security agents para sila ay i-disperse at tuluyan na ngang nabuwag ang kanilang picket line. Kinasuhan din ng FMCC sina Nanet at mga opisyal ng FEAEU-ADLO ng paninira ng gamit at pagkalugi.

Ipinagpatuloy nila ang welga sa pabrika ng FEAC kahit nabawasan na ang kanilang hanay. Sa picket line, patuloy nilang idinaos ang mga pag-aaral tungkol sa kalagayan ng mga manggagawa at ng lipunan. Sama-sama nilang tiniis ang gutom at pagod sa loob ng dalawang buwan. Subalit sa pangalawang pagkakataon, binuwag muli ang kanilang picket line. Laking gulat din nila nang mabalitaan na nasunog ang FEAC. Ayon sa pananaliksik nina Nanette, sadyang sinunog ang FEAC upang maka-claim ng insurance ang may-ari.

Wala mang nakuhang hustisya mula sa bagong bihis na FEAC, hindi matatawaran ang naging bunga ng kanilang tuloy-tuloy na pagkilos. Nagbigay-daan ito sa pag-papanday ng kanilang pampulitikang kamalayan na nagluwal ng 27 manggagawa na nag-full time organizer. Kabilang na dito si Nanette na naglaan ng buhay para organisahin ang iba pang manggagawa sa iba't ibang pabrika sa bansa.

BUHAY "FULL TIME"

Sa pagpasok sa panibagong yugto ng kanyang buhay, ang pagiging isang "full-time trade union organizer", malaki ang nabago kay Nanette. Kung noon, may sweldo siyang tinatanggap, ngayon, allowance na lamang para sa kanyang pagkain at pamasahe.

Kahit hindi siya financially rewarding, masaya ako sa naging buhay ko kasi masaya ako sa ginagawa ko.

Hindi kami napapagod kahahanap ng mga manggagawang oorganisahin sa pabrika.

Sa bawat pabrikang pinupuntahan namin, kapag nakapagtayo kami ng Unyon at nakapag-organisa ng maraming manggagawa, para na rin kaming sumweldo ng malaki. Hindi nga lang pera (tawa).

Si Nanette, kasama ang ilan pang mga kababaihang manggagawa sa Kilusang Manggagawang Kababaihan – GABRIELA ay naglaan ng kanilang buhay at panahon sa pag-oorganisa ng mga manggagawang kababaihan sa Shoemart, CDO, Mode International, LAWS Textile, Tri-Star, Filmosa, Century Canning Inc. at Triumph.

Kapag wala pa silang Unyon, tutulungan namin sa pagtatayo ng Unyon na may women's committee. Pag meron na, tutulong kami sa pagkonsolida ng women's committee kasi madalas ang Unyon nila ay Unyon ng mga lalaki. Kapag Unyon ng Management, susubukang kausapin pero kadalasan malabo, hindi nila kami tatanggapin lalo na't alam nila na galing kaming KMU o Gabriela.

Binuo din nila ang Koalisyon Laban sa Kontraktualisasyon (KLK) dahil sa dumadaming bilang ng mga kontraktual sa mga pabrika at malls. Nagkaroon sila ng malawakang petition signing laban sa paglaganap ng kontraktualisasyon. Ipinanganak din ang "Strengthening the Security of Tenure Act" sa tulong ng Gabriela Women's Party bilang critique sa Department Order 18-02 ng Department of Labor and Employment:

Sa pamamagitan ng DO 18-02, ang sistemang kontraktualisasyon at sub-kontraktualisasyon ay isang pangkaraniwan, regular, laganap at ligal na kaayusan sa paggawa. Layunin ng gobyemong Arroyo na ikutan o pawalang bisa ang karapatan ng mga manggagawa sa seguridad sa paggawa. (*Koalisyon laban sa Kontraktualisasyon 2002*)

Sa halip na regular na manggagawa ang kanilang kukunin, contractual o temporaryong mga manggagawa na walang anumang benepisyo, mababa ang sahod at walang kaseguruhan sa trabaho.

Sumunod sa kanilang inorganisa ay ang mga "homeworkers" o "subcontractual workers" sa mga komunidad. Sa mga tinanggal namang manggagawa sa pabrika o natapos na ang kanilang kontrata, itinayo nina Nanette ang Gabriela Silang Displaced Workers' Center para magbigay ng serbisyong legal at mga alternatibong mapagkakakitaan sa panahong wala pang makitang mapapasukang trabaho ang mga kababaihan. Patuloy din ang mga diskusyon tungkol sa pagsusuri sa ekonomiya ng bansa, mga patakaran ng globalisasyon at ang patutunguhan nilang mga manggagawa sa ganitong kalagayan.

Sa kalaunan, hindi na lamang pag-oorganisa ng mga kontraktuwal o homeworkers ang naging papel ni Nanette kundi maging sa ibang isyung pangkababaihan tulad ng domestic violence, sex trafficking, prostitution atbp. Lumalahok rin siya sa mga kampanya laban dito. Sa mga biktima ng domestic violence, ibinabahagi rin ni Nanette ang sariling karanasan sa dating kasintahan at kung paano siya umalpas sa sitwasyong ito.

Tuloy-tuloy rin ang pagdalo ni Nanette sa mga kampanya tulad ng March 8 Women March at iba pang selebrasyon, pagsasabatas ng Sexual Harassment Act of 1995, pagsulong sa apat na buwang maternity leave, at maging ang mga isyu ng iba pang batayang sektor ng lipunan tulad ng kampanya para sa tunay na reporma sa lupa ng mga magsasaka, mataas na subsidyo sa batayang serbisyong panlipunan, trabaho at pabahay ng mga maralitang taga lungsod, at pagkumenda sa mga pagpatay sa mga aktibista at iba pang paglabag sa karapatang pantao. Naging aktibo din si Nanette sampu ng kanyang mga kasamahan sa pagpapalayas sa mga Base Militar ng US dito sa ating bansa. Sa ngayon, kalahok din si Nanette sa kampanyang ibasura ang Visiting Forces Agreement at bigyan ng hustisya ang panggagahasa ng anim na Amerikanong sundalo sa isang babae noong nakaraang Nobyembre 2005.

May mga International na mga pagpupulong, kumperensiya at martsa na rin siyang nadaluhan tulad ng mga sumusunod:

1. Women Worker's Unite, (pagbabahagi ng karanasan sa pag-uunyon ng mga kababaihang manggawa) sa Australia
2. Kumperensiya tungkol sa isyu ng mga comfort women at kumperensiya tungkol sa mga kababaihang manggawa sa Japan

3. International mobilization opposing the Beijing Conference of Women in 1995 sa Tsina
4. The Church and Asian Women Workers on the Impact of Industrial Restructuring of IMF WB Policy sa Thailand
5. International Women's Day March Against Poverty sa Europa

BAYAN AT PAMILYA

Sa isang mamahaling restoran sa Timog, nag-strike ang mga manggagawa dahil sa di makatarungang sahod. Humingi ang mga manggagawa ng tulong mula sa KMU at GABRIELA. Ipinadala si Nanette ng GABRIELA para tumulong sa pag-oorganisa sa mga manggagawa. Dito niya nakilala si Danilo Tampico, isa sa mga nag-strike na manggagawa. Nagpahayag ng pagkagusto si Danilo kay Nanette subalit hindi niya ito pinansin. Sa halip na panghinaan ng loob si Danilo, patuloy pa rin siyang linigawan nito.

Siguro humanga siya sa akin dahil nga matapang ako. Hindi niya akalain isang babae ang tutulong sa strike nila. Walang tigil...talagang napakasugid na manliligaw kaya nahulog na rin ang loob ko at sinagot ko na.

Pagkatapos ng dalawang taong pagiging magkasintahan, nagpasiya si Nanette at Danilo na magpakasal. Naging masaya naman ang kanilang pagsasama Ayon kay Nanette, dahil sa trauma sa nangyari sa ina at sa kanyang naging unang pag-ibig, siya ay naging sobrang matapang na asawa.

Minsan, pinipigilan ko ang sarili pag nag-aaway kami kasi nananakit ako. Para kasing ayaw kong maunahan ako ng asawa ko kahit hindi naman siya nananakit. Siguro nga may trauma pa ako kaya kailangan kong magpa-counsel.

Hindi rin siya nagpapatali sa gawaing bahay at pinaghahatian nilang mag-asawa ang lahat ng gawain maging ang pag-aalaga sa kanilang kaisa-isang anak na si JM. Nauunawaan ng kanyang asawa ang bokasyon ni Nanette kaya siya ngayon ang nagtatrabaho para sa kanila.

Noon pa man sinabi ko na sa kanya, pag mag-asawa na tayo, huwag mo akong pipigilan sa gusto kong gawin. Nakilala mo ako bilang ganito, ganito

mo ako mahalín. Huwag mo akong papipiliin kung pamilya ba o trabaho kasi masasaktan ka lang, pipiliin ko ang trabaho ko.

Sa tulong ng mga kapatid, nakapundar na rin si Nanette ng sariling tirahan sa Mandaluyong kasama ang kanyang pamilya, magulang at dalawang kapatid. Hinati nila sa ilang kwarto ang bahay at ngayon nga'y magkakasama sila doon.

Ang paghahating ito ay hindi nangangahulugang dibisyon. Simbolikal itong maituturing na paghuhugpong ng saloobin ng sarili, pamilya at bayan, katulad ng pag-iisa ni Nanette at ng kilusang kinabibilangan. Napagtanto ni Nanette sa proseso ng kaniyang politisasyon na ang babae at ang bayan ay iisa. Sa talumpati ni Nanette bilang Deputy Secretary General ng GABRIELA sa 9th Women's International Solidarity Affair in the Philippines noong Agosto 21, 2004, sinabi niya:

We remain undaunted. We are women, oppressed and exploited. But we are not powerless. Our power remains in our determination to fight back, in our solidarity and in our commitment to our children and the future generations of women after us, that they shall not endure what we, and the generations before us, endured under imperialism and all its attendant evils.

Para kay Nanette, ang pagsilbi sa kapwa niya manggagawa, babae, at bayan, ay ang kanyang pangunahing misyon sa buhay. Hindi man daw siya nakapag-aral ng Kolehiyo sa isang Unibersidad, patuloy naman siyang nag-aaral sa Unibersidad ng buhay. Pinagtibay nito na hindi lamang sa apat na sulok ng silid aralan nakukuha ang dunong kundi sa pakikisalamuha sa batayang sekor ng lipunan. Sa pagtatapos ni Nanette, wika niya:

"Lahat tayo ay tinatawag para makisangkot at manawagan ng pagbabago para sa susunod na henerasyon...para sa JM ko at sa lahat ng mga bunso sa buong bayan, sa buong mundo."

Talaan:

- ¹ Istruktura ng lipunang Pilipino - ang iilang nakaririrwasa ay nasa itaas ng tatsulok habang ang nakararaming uring anakpawis ay nasa huling bahagdan ng tatsulok
- ² Noong huling bahagi ng 1880s sa unang araw ng Mayo sa Chicago, USA, naipanalò ng mga manggagawa ang 8 oras na paggawa mula sa 10 – 16 oras sa pamamagitan ng pangkalahatang welga.

Sanggunian:

- Arriola, Fe Capellan. *Si Maria, Nena, Gabriela atbp.: Kwentong Kasaysayan ng mga Kababaihan*. Quezon City. 1989.
- Center for Women's Resources. *Kalagin ang Tanikala*. Quezon City. 1994.
- Constantino, Renato and Letizia Constantino. *The Philippines: The Continuing Past*. Quezon City. 1992.
- Ecumenical Institute for Labor Education and Research. *Manggagawa: Noon at Ngayon*. Quezon City. 2002.
- Eviota, Elizabeth Uy. *The Political Economy of Gender*. Raintree Publishing, Inc. 1993.
- Gurrerero, Amado *Lipunan at Rebolusiyong Pilipino*. Central Luzon. 1996.
- Guerrero, Sylvia (ed.). *Gender-Sensitive and Feminist Methodologies*. Quezon City. 2002.
- Koalisyon Laban sa Kontraktualisasyon *Praymer sa DO 18-2* 2002.
- Taguiwalo, Judy M. "Markado at Militante". *CSWCD Journal Special Issue 2002*.
- University Center for Women's Studies. *Feminist Research Experiences: A Casebook*. Quezon City. 1997.